

אקדמיה

ידיעון האקדמיה ללשון העברית אלול תשס"ד

אירועי שנת היובל

מכון מזי"א וכן ייעוץ הלשון ברשות השידור. בין מושבי ההרצאות הוזמנו המשתתפים לבקר ב"יד אליעזר בן-יהודה", להתנסות במאגרים הממוחשבים של האקדמיה ולצפות בסרטי וידאו על תולדות תחיית העברית. יום העיון נחתם בדיון בנושא "מי צריך הכוונת לשון?" - ראו את עיקרי הדברים להלן.

● ערב עיון בנושא "דוד ילין וחבריו למפעל תחיית הלשון העברית" במלאת מאה שנה להרצאתו של דוד ילין על הכתיב העברי, תשעים שנה למלחמת הלשונות וחמישים שנה לאקדמיה ללשון העברית - נערך בשיתוף האקדמיה, יד יצחק בן-צבי והמכללה לחינוך על שם דוד ילין (ה' בתשרי תשס"ה, 20 בספטמבר).

שלוש התכנסויות יזמה האקדמיה ללשון העברית במלאות יובל להקמתה והן מצטרפות להתכנסות החגיגית בבית הנשיא, שהייתה בחודש אדר (מארס).

● הכינוס המדעי המשותף לאקדמיה ולחוגים ללשון העברית באוניברסיטאות בארץ, המתקיים זו השנה השנייה, היה ביום ד' בסיוון (24 במאי) בבית צרפת בגבעת רם. נושא הכינוס "מאתיים וחמישים שנות עברית חדשה" נדון בארבעה מושבים: (א) התגבשות העברית החדשה; (ב) התקן והמציאות בלשון; (ג) פועלם של אישים וסופרים; (ד) ראשית העברית החדשה. הרצאות הכינוס יעובדו למאמרים ויכונסו בקובץ מיוחד שיצא לאור בהוצאת האקדמיה.

● יום עיון פתוח - "לשון הרבים" - היה בבית האקדמיה ביום י' בתמוז (29 ביוני). ביום העיון הזה, שהיה ראשון מסוגו באקדמיה, הוזמנו המתעניינים - רובם אנשי מקצוע בתחומי הלשון העברית - להתוודע לעבודת האקדמיה בכל ענפיה ומסודותיה: ועד המינוח וועדת הדקדוק, מפעל המילון ההיסטורי, המזכירות המדעית,

לזכרה של נעמי שמר

המשוררת והמלחינה נעמי שמר נפטרה בשבת, ז' בתמוז תשס"ד (26 ביוני 2004). נעמי שמר הייתה חברת האקדמיה ללשון העברית משנת תשי"ס.

"נעמי שמר גילמה - בלשון שיריה כמו באישיותה - ישראליות מובהקת. והכוונה לא ללשון המקומונית המתחכמת, הרחוקה ממנה כרחוק מזרח ממערב, אלא ללשונו של דור בוגר יותר ובעל שורשים עמוקים יותר, הן בנופי הארץ הזאת הן במקורות. בשיריה היא משלבת להפליא עברית שורשית, אידיומטית והדורה, עם שטף צברי ודיבוריות ילידית זורמת" - דברי חבר האקדמיה פרופ' שמעון זנדבנק.

לקוראי "אקדם"

הגיליון הזה הוא האחרון לשנת תשס"ד. דמי החתימה לשנת תשס"ה - 15 ש"ח. אפשר לשלם בכרטיס אשראי פרטים בטלפון 02-6493512

שנה מזכה

בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה
לְבָנוּ עָנָה בְּתַפְלָה נוֹשָׁנָה
שְׁפִיפָה וְשׁוֹנָה תָהָא הַשָּׁנָה
אֲשֶׁר מִתְחַלְחֵלָה לָהּ עַכְשָׁיו.

נעמי שמר

"האנגלית אינה הלשון הרשמית של צרפת"

מעמדה של הצרפתית באירופה ובעולם כולו. בזמן האחרון נתווספו לתפקידיה גם ענייניהן של לשונות אחרות המדוברות בצרפת. "בארצנו מדברים יותר משבעים וחמש לשונות, חלקן ותיקות מאוד באזור, לכן הוחלט שלא ראוי לגוף העוסק במדיניות הלשון להתרכז בצרפתית לבדה". האורח חלק עם מארחיו מחוויות החקיקה בתחום הכתיב והמינוח בצרפת.

ביום כ"ט באייר (20 במאי) ביקר באקדמיה פרופ' **ברנאר סרקיליני**, סגן נשיא הוועד העליון ללשון הצרפתית (הנשיא הוא ראש ממשלת צרפת) וראש המשלחת הכללית ללשון הצרפתית וללשוניותה של צרפת. האורח נפגש עם נשיא האקדמיה פרופ' **משה בר-אשר** ועם כמה מחבריה ועובדיה. "המשלחת הכללית" הוקמה בשנת 1989. עיסוקה העיקרי במדיניות הלשון הצרפתית, כגון מינוח רשמי והכוונת הכתיב, ובקידום

עוד בגיליון

- "מי צריך הכוונת לשון?" - חֶבֶר דיון
- "כל האמת על 'שח-רחוק'" מאת אסתר גולדנברג
- לְמִד לְשׁוֹנָךְ - מונחי טכנולוגיית המידע

מי צריך הכוונת לשון?

הלשון העברית היא כיום לשון חיה, ויש פחות צורך בהכוונת לשון מבימים עברו. אך עדיין יש מקום להכוונת לשון לא רק בתחום המינוח המתפתח וחידוש המילים אלא גם בתחום הדקדוק. בתחום הזה תפקידה של האקדמיה לגשר ולאזן בין הדקדוק הקלסי ובין המציאות הקיימת בדיבור. האקדמיה מושפעת מן הצורה המהלכת

בדיבור, אבל אין היא יכולה לקבל את כל מה שמקובל בדיבור. במקום שאין אחידות במקורות, אפשר לקבוע כלל הקרוב יותר ללשון ימינו, אבל כאשר קיימים כללים יציבים שאין בהם מחלוקת, חובה לשמור עליהם גם אם השפה המדוברת אינה נשמעת להם. לדוגמה, בצורות **שְׁמֵרָתָם, הַלְכָתָם** - הצורה המקראית המלרעית היא לבדה הצורה התקנית, ואדם המבקש להדר בלשונו ידבק בה.

מטבע הדברים, בכל השאלות המובאות לדיון באקדמיה יש פנים לכאן ולכאן, אולם תפקידה של האקדמיה להכריע ולפסוק. לעתים האקדמיה אינה שוללת לחלוטין את הדרכים האחרות אלא בוחרת דרך אחת וקובעת כי היא "דרך המלך"

בעברית החדשה: מי שפונה אל האקדמיה ושואל כיצד לנהוג - ילך ב"דרך המלך" הזאת. במקרים אחרים תפקידה של האקדמיה להחליט, גם אם ההחלטה שרירותית. לדוגמה, במקרא אין תשובה ברורה מה צורת היחיד של "בניך כְּשֵׁתִילֵי זִיתִים" - **שְׁתִיל** או **שְׁתִילֵי**? אולם לא סביר להשאיר שאלה זו פתוחה לרצון איש ואיש, ועל האקדמיה להכריע.

בשנים האחרונות מסתמנת באקדמיה מגמה שדי"ר עופר מצר עליה, והיא הנטייה למשוך את ידיה מהכרעה בשאלות דקדוק ואף לבטל פסיקות קודמות של האקדמיה בענייני דקדוק וסגנון בטענה שהצורה שנאסרה מקובלת בדיבור גם אם איננה מתאימה למורשת הדורות. הדרך הזאת היא בעינינו נסיגה מתפקידה של האקדמיה לכוון את הלשון. ההשקפה שאסור בשום מקרה לפסוק בניגוד לצורה המקובלת בדיבור, משמעותה היא שתם תפקידה של האקדמיה בהכוונת לשון.

חיים א' כהן פתח ואמר שהכוונת לשון יכולה להיעשות ונעשית לא רק בידי האקדמיה. כל מי שמשפיע על הלשון מכוון אותה. יצחק אבינרי, למשל, כתב במשך עשרות שנים פניות בענייני לשון (שאותן כינס בספרו "יד הלשון"). מעשהו זה של אבינרי יש בו הכוונת לשון.

הכוונת לשון מוסדית, ממסדית, החלה לפני כמה שנה בעיקר לצורך החינוך העברי המתחדש. נמעני הקוונה זו היו מתי מעט. בקום המדינה לא הגיע מספר דוברי העברית הילידית לחצי מיליון, ואילו היום דוברים אותה קרוב לחמישה מיליון איש בארץ ומחוצה לה (ועוד כשני מיליון איש הדוברים אותה כשפה שנייה). הכוונת לשון החיה בפי מיליוני דוברים אינה כהכוונתה בקרב רבבות אחדות הלומדים אותה כשפה נרכשת. על כן בבואה להכריע בעניינים של תקן רואה האקדמיה היום גם את דוברי השפה

בשאלות של הכוונת הלשון בדורנו, שהעברית שלו חיה וספונטנית, עולה מאליה הדילמה בין הסמכות של האקדמיה לכוון את הלשון העברית - ואין הכוונה לסמכות הנתונה לה על פי חוק אלא לסמכות הנובעת מהידע האגור בה - ובין הסמכות הטבעית של הדוברים ליצור ולקבוע את דרכי לשונם ולנהוג בה כחומר ביד היוצר.

ביום העיון - "לשון הרבים" - לציון יובל לאקדמיה התכנסנו לשמוע דברים על "הכוונת לשון" מפי ארבעת משתתפי חבר הדיון: יועצת הלשון של רשות השידור הגב' **רות אלמגור-רמון**, חברי האקדמיה ד"ר **חיים א' כהן** וד"ר **יוסף עופר** והסופר והמבקר מר **ירום מלצר**. הנחתה הגב' **עינת גונן**.

מימין לשמאל: ד"ר יוסף עופר, ד"ר חיים א' כהן, מר ירום מלצר, גב' רות אלמגור-רמון, גב' עינת גונן

רות אלמגור-רמון פתחה את הדיון וציינה שהכוונת לשון צריכה להיעשות מתוך אוזן כרויה ללשון החיה, וכיום אוזנה של האקדמיה אמנם כרויה ללשון הזאת יותר מבעבר. עיקר פעולתה של האקדמיה בהכוונת לשון הוא בתחום המינוח והדקדוק, ואילו בענייני ניסוח כמעט אינה עוסקת. לדעתה יש מקום לדון כאן

בשאלה אם האקדמיה צריכה לומר את דברה גם בענייני ניסוח, שכן לשון חיה אינה אוסף של מילים ומונחים אלא היא הדרך שבה המילים מצטרפות זו לזו, הדרך שבה הביטויים והמשפטים נבנים.

מצד הדקדוק על האקדמיה להתרכז בצורות השכיחות בפי רוב הציבור אך סותרות את מסורת הלשון. לדוגמה, נוצרה בדיבור הבחנה בין **רְקֻמוֹת** (באנטומיה) ובין **רְקֻמוֹת** (בתחום התפירה). כיוון שהצורה **רְקֻמוֹת** סותרת את הדקדוק, אולי יש מקום שהאקדמיה תדון ותקבע אם במקרה הזה ההבחנה חשובה מן הדקדוק.

עוד היבט על צורת הריבוי של משקל **קְטֻלָה** עלה בדבריה על הכוונת הלשון ברשות השידור. אמנם בהשפעת לשון השידור מספרם של אומרי **מְלָגוֹת, לְשֻׁכוֹת** עולה בהתמדה, אך בד בבד עולה שכיחותן של צורות כגון "לְשֻׁכוֹת התעסוקה". אין ספק שההבחנה בין צורת הנפרד לצורת הנסמך קשה לדוברים. השפעת לשון השידור על לשון הדיבור תלויה אקטואליה - כשנושא כלשהו בחדשות והקריינים חוזרים השכם והערב על ביטוי הקשור בו נשמעת גם בציבור הגרסה שבפי הקריינים. זה היה, למשל, גורלם של "מסוכְּבֵי העלייה" ושל "אֶחָיוֹת חדר הניתוח". אולם כשהנושא יורד מסדר היום, חוזרת ההגייה הנוהגת בדרך כלל, שלא על פי הדקדוק.

לדבריה, הניסיון מלמד שלפעולה נמרצת של הכוונת לשון יש השפעה מסוימת על לשון הדיבור, ועובדה היא שרבים פונים בשאלות בענייני לשון וכוונתם אף לחנך את עצמם לדבר "עברית כהלכה".

יוסף עופר ציין כי עד הזמן האחרון הכוונת הלשון מצד האקדמיה הייתה מצומצמת מאוד, שכן החלטותיה לא הגיעו לידיעת הציבור הרחב, ויכולתה של המזכירות המדעית להשיב לפניות הציבור הייתה מוגבלת. כיום, בזכות מרשתת-אינטרנט, חל שינוי גדול לטובה, שהרי כל אדם יכול להגיע בקלות אל החלטות האקדמיה בענייני דקדוק ומינוח.

לדבריו, ההבחנה בין לשון רשמית ללשון לא-רשמית נוהגת אצל דוברי צרפתית, ספרדית ואיטלקית והיא עדיפה מן ה"מישמש" הלשוני המקובל אצלנו. יורם מלצר הסביר שהוא מוצא את עצמו מודאג מרמת העברית שהוא פוגש בעבודתו הן כמבקר ספרות הן כמורה מתנדב, ובייחוד על רקע המציאות הלשונית המוכרת לו מלשונות אחרות. הוא העיד כי רוב האנשים הכותבים אליו אינם מסוגלים לכתוב מכתב, ואת דלות ההבעה של תלמידיו הדגים בתשובתם לבקשתו להגדיר "כיסא": "נגיד אני רוצה לשבת..." את תפקידה של האקדמיה בהכוונת לשון דימה לתפקידו של נווט בספינה, שאינו משנה את מזג האוויר אלא מנסה לכוון את המפרש ולהביא את הספינה למחוז חפצה. בכוחה של האקדמיה להביא את הציבור להתחבר אל השכבות הקודמות של העברית, לראות את הקשרים, את המבנה, את ההיגיון הפנימי של הלשון, אבל אין היא צריכה להכתיב כיצד לדבר. אם האקדמיה החליטה **שְׁתִּיל** ולא **שְׁתִּיל**, "אני לא ארצה לאלץ את עצמי להגיד **שְׁתִּיל**, יחליטו מה שיחליטו אני אגיד **שְׁתִּיל**". בעניין **קְתַבְתֶּם** / **קְתַבְתֶּם** טען כי ריבוי של צורות הוא ביטוי להצלחה דווקא, כמו בטבע. דובר שמודע לשתי הצורות זוכה לכלי נוסף בלשונו, שכן הוא יכול לבטא דקות: כשיאמר **קְתַבְתֶּם** יכוון למשלב הלשון הרגיל, השגור, אולם כשיאמר **קְתַבְתֶּם**, יכריז על עלייה במשלב ועל כוונה רטורית שונה.

המשך

"האנגלית אינה הלשון של צרפת"

"אפילו במילונים הרשמיים ביותר", סיפר סרקיליני, "יש איראחידות רבה בכתבי מילים מורכבות שהרכיב הראשון בהן הוא ממקור פועלי ואינו נתפס עוד כפועל. לדוגמה, זוג מילים שנגזרו באותה דרך ממש ואפילו קרובות במשמען נכתבו מכורח המנהג בדרך שונה: portefeuille (ארנק, תיק) בתיבה אחת, אבל porte-monnaie (ארנק מטבעות) בשתי תיבות ובמקף ביניהן". בשנים האחרונות הוחלט שמילים מן הסוג הזה ייכתבו בתיבה אחת. מילים מורכבות מסוג אחר, ששני הרכיבים שלהן הם שמות עצם כגון pese-lettre (מאזניים למכתבים בדואר) נכתבות לעולם בשתי תיבות, והיה צריך להחליט בדבר צורת הריבוי שלהן: האם יש לרבות כל רכיב לעצמו (peses-lettres) או לתפוס את הצירוף כמילה אחת ולרבות רק את הרכיב האחרון (pese-lettres). ההכרעה הייתה לטובת השיטה האחרונה. כידוע, יש התלבטויות דומות גם בעברית, כגון **חדגוני** ו**רבגוני** לעומת **דו-גוני** ו**תלת-גוני**, **מדחום** לעומת **מד-גובה**. דיון ראשוני בסוגיה זו היה בישיבת האקדמיה בניסן תשס"ג.

אחד החידושים החשובים בתחום המינוח הוא courriel – חלופה צרפתית תמורת e-mail. המונח החדש הוא הרכב השורש של המילה courrier שפירושה 'שליח, דואר' וגם 'תכתובת', והיסוד el- שלשון logiciel. הסיימת -iel מזכירה חידוש ותיק יותר logiciel שמשמעו 'תְּכַנֵּה' (software). "המשלחת הכללית" רואה חשיבות רבה בהפצת המילה courriel, לפחות במוסדות הרשמיים, אף על פי שהמונח האנגלי e-mail (או mail) רווח מאוד בצרפת, ויש התנגדות ניכרת להחלפתו. "אני מבין שהציבור כבר רגיל למילה mail", אמר האורח, "אך מה אפשר לעשות? הלשון הרשמית של צרפת אינה אנגלית כי אם צרפתית!". שאלת החלופה העברית ל-e-mail מעסיקה גם את ועד המינוח של האקדמיה.

פרופ' סרקיליני נמנה עם חשובי הבלשנים שבארצו, הוא מלמד באוניברסיטת דני דידרו שבפריז, פרסם שבעה ספרים ועשרות מאמרים. הוא עוסק גם בהכוונת תכניות הלימודים בצרפתית.

קרוני דובנוב

החיה ומתחשבת בלשון המהלכת בציבור. למי שיתמה לשם מה אפוא יש צורך היום בהחלטות האקדמיה יש להשיב שיש ציבור רחב המעוניין בקביעותיה ואף תובע אותן. יש ציבור הרוצה שהאקדמיה תקבע לו **שְׁתִּיל** או **שְׁתִּיל**, ולציבור הזה האקדמיה צריכה לספק מענה.

אשר לפער שבין העברית החיה לדקדוק הקלסי הציג ד"ר כהן עמדה ולפיה צורה הנוהגת בימינו בלשון החיה בפייהם של רבבות דוברים ובהם משכילים בעלי לשון טובה, אינה יכולה להיחשב שגויה גם אם היא נוגדת את הדקדוק הקלסי. לשם דוגמה הוא העלה את צורות הריבוי של השמות במשקל **קְטַלְה/קְטַלְה**, שהתקן קובע לגביהן צורת **קְטַלְה**. אולם עובדה היא ששמות רבים במשקל זה נוהגים בלשון החיה על דרך **קְטַלְה**: **מְלָגוֹת**, **דְּוִשׁוֹת**, **פְּרוֹוֹת** ועוד הרבה. כלום אין דרך להכשיר צורות אלו? האם אי אפשר, למשל, לקבוע שכל שהעמידה הלשון העתיקה בצורת **קְטַלְה** (**שְׁמָלוֹת** וכדומה) העמידה וכל שלא העמידה כך תותר בו גם הדרך האחרת, המצויה, על דרך **מְלָגוֹת**? בעניין זה הוא הצביע כל כמה וכמה צורות הנוהגות בדרך זו במקורות הלשון של ימי הביניים (**שְׁוֹעוֹת** וכדומה) ואף הזכיר את הצורה **דְּוִשׁוֹת** שהאקדמיה התירה את חריגתה (בשל מקורה הארמי). מה נשתנתה אפוא **פְּרוֹוֹת** מ**דְּוִשׁוֹת**, תמה, שהראשונה אסורה לכאורה והשנייה מותרת? על השאלה היכן הגבול ולמה לא יותרו גם צורות כמו **יושנת**, **שתי ילדים**, **שבר**, שאף אותן אפשר לשמוע בפי חלק מן הדוברים, ענה שעיקר ההבדל נעוץ שוב בהיקף, ובכלל זה ברמת הלשון: הדובר המשכיל שבוודאי לא יוציא מפיו **שְׁבַר**, **יושנת**, **שתי ילדים**, מוציא גם מוציא מפיו צורות כמו **מְלָגוֹת**, **פְּרוֹוֹת**, **בְּאִתְּם** (במלעיל). יש פה אפוא עניין של רמת התקן.

יורם מלצר דיבר על מציאות שיש בה יותר מעברית אחת. עברית אחת היא העברית התקנית, המשכילית, הנאה, ועברית אחרת היא העברית החיה. לדעתו יש להכיר במציאות הלשונית הזאת והיא צריכה להיות נקודת המוצא לדיון בשאלת הכוונת הלשון. על פי תפיסתו שתי הלשוניות יילמדו בבתי הספר, וכל בוגר תיכון יהיה אמון על השימוש בכל אחת מהן והתנהלותו הלשונית תהיה ידועה וברורה. למשל, פנייה לאישיות נכבדה תחייב נקיטת לשון רשמית.

חדש בהוצאת האקדמיה

מלשון יחידים ללשון אומה

הדיבור העברי בארץ-ישראל בשנים תרפ"ב-תרפ"ג (1881-1922)

מאת נתן אפרתי

חיבור זה מתחקה על תחיית הדיבור העברי והתפתחותו מלשון יחידים ללשון אומה. שתי המסגרות שתרמו תרומה מכרעת להצלחת הדיבור העברי היו אגודת המורים שהעמידה תשתית למערכת החינוך העברי וחבורת "חכמים ירושלמים", וועד הלשון העברית בראשותו של אליעזר בן-יהודה, שנטלו את היזמה לידיהם לדון ולפסוק הלכות בענייני לשון.

בסוגיה רוחנית-תרבותית זו של תחיית הדיבור העברי התגלע עימות חריף בין חכמי ארץ-ישראל ובין סופרי הגולה, שלא היו מוכנים להפקיד את האחריות לה בידו בני הארץ לבדם. גולת הכותרת של פעולת ועד הלשון הייתה ההכרה של שלטונות המנדט הבריטי בתרפ"ב (1922) בלשון העברית כאחת משלוש הלשוניות הרשמיות בארץ-ישראל. נושאים אלו ואחרים נידונים בהרחבה בספר.

מְרִשֶׁת

מרשתת

■ (באנגלית: internet)

רשת תקשורת הקושרת אלה לאלה רשתות מחשבים הפרוסות ברחבי העולם, ומאפשרת גישה ממחשב אחד למחשב אחר.

הערה: המילה מרשתת אינה באה במקום השם הפרטי Internet.

מֵאָרֵג כָּל־לְעוֹלָמִי, הַמֵּאָרֵג

■ (באנגלית: World Wide Web, www; web)

אוסף כלל-עולמי של מסמכים המקושרים ביניהם באמצעות כתובות (במרשתת-אינטרנט) המוטבעות במסמכים (קישורים) והמאפשרות גישה ישירה ממסמך למסמך.

המילה מארג פירושה מעשה אריגה, רשת צפופה של חוטים.

צְרוּפָה

■ (באנגלית: attachment)

קובץ (מסמך, תמונה, מִצְגָּת וכדומה) המצורף למכתב בדואר האלקטרוני.

קוֹקִית

■ (באנגלית: cookie)

קובץ שאתר במרשתת-אינטרנט יוצר במחשב של משתמש בכניסתו לאתר, ונועד לזהות את המשתמש בכניסות הבאות לאתר הזה.

המילה קוקית נקבעה בהשראת צליל המילה האנגלית cookie (=עוגייה) ומתוך דמיון בין מנהג האתר היוצר את הקוקית לבין מנהג הקוקייה להטיל את ביציה בקנן של ציפורים אחרות.

סְרִטָה

■ (באנגלית: scriptware)

סרטה (הסמ"ך הגויה בתנועת O)

תכנה המשמשת לכתובת תסריטים.

המילה סְרִטָה מצטרפת למילים מתחום המחשבים דוגמת חִמְרָה, תְּכָנָה, קְשָׁחָה.

תְּצוּרַת שְׂרֵת-לְקוֹחַ

■ (באנגלית: client-server configuration)

דרך עבודה שיש בה שיתוף בין מחשבים אישיים (לְקוֹחוֹת) ובין מחשב מרכזי (שְׂרֵת) שהם מחוברים אליו. חלק מן העבודה הלקוחות עושים בכוחות עצמם, ושירותים מסוימים הם מקבלים מן השרת, כגון הדפסה, ניהול קבצים, אבטחת מידע.

המונחים שבעלונים האלה הם לקט מתוך מונחים בטכנולוגיית המידע שאושרו במליאת האקדמיה בשנים תשס"ג-תשס"ד. הרשימות המלאות - במאגר המונחים של האקדמיה במרשתת-אינטרנט.

תודתנו לאמנון שפירא, יושב ראש הוועדה למונחי טכנולוגיית המידע במכון התקנים, על סיועו הרב בהכנת העלונים.

גופן

■ (באנגלית: font)

צורה של תווי דפוס – אותיות וכדומה. יש סוגים שונים של גופנים עבריים, למשל: וילנה, נרקיסתם, גאליאן, הדסה.

במשנה (מגילה א, ח) נאמר: "אין בין ספרים לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון, ותפלין ומזוזות אינן נכתבות אלא אשורית...". והתלמוד הבבלי (מגילה ט ע"א) מפרש: "כאן בגופן שלנו (=של היהודים), כאן בגופן שלהן (=של הגויים)". 'גופן שלנו' – צורות אותיות עבריות, 'גופן שלהן' – צורות אותיות שאינן נוהגות בכתיבה עברית.

פורטן

■ (באנגלית: portal)

מצג כניסה למרשתת-אינטרנט הפותח לפני המשתמש מגוון של אתרים ומדורים. יש פורטן כללי המכוון לאתרים כגון חדשות, מידע (מפות, מזג אוויר, שערי מטבעות וכדומה), מנועי חיפוש, שירותים לסוגיהם, ויש פורטן של אתר השייך לארגון מסוים והמכוון את המשתמש למדורים ולאתרים הקשורים אליו.

המילה פורטן נקבעה בהשראת הצליל של המונח האנגלי portal, ונגזרה מן השורש פר"ט לציון הפירוט שמוצג במצג הכניסה.

תיקוף

תיקוף

תהליך הבחינה והאימות של דבר; בסוף התהליך נקבעת תקפותו. למשל: תיקוף זהות – בחינה ואימות של זהות המשתמש באתר או זהות הלקוח בדלפק הבנק לצורך המשך הקשר; תיקוף מבחן הישגים – בדיקת ההתאמה של התכנים במבחן לתכנים שנלמדו.

כלילות

■ (באנגלית: integrity)

איכות מושלמת של דבר. למשל: כלילות של נתונים נקבעת לאחר שהנתונים עומדים בהצלחה בכל מבחני הזיהוי והאיכות, בכללם נכונות, תקפות, שלמות, זמינות, מקוריות. לתכונת האדם integrity נקבעה המילה 'ישרה'.

יתירות

■ (באנגלית: redundancy)

בתחום טכנולוגיית המידע: קיום אמצעים נוספים על האמצעים המספיקים לתפקוד רגיל. האמצעים הנוספים משמשים לגיבוי מערכות מחשבים ותקשורת, לאימות ולתיקוף של נתונים או של תוצאות עיבוד ועוד.

אנו נשאלים שוב ושוב מה האמת על המילה **שחרחוק**.
ובכן, מי חידש אותה?

"דאר היום" היה גדוש מילים וצורות עבריות שחידשו אליעזר בן-יהודה ובנו, ואולם נהגה בו "חופשנות-מה" שנתנה פתח היתר להכנסת מילים שחידשו אחרים ולא עוד אלא שלעורך הקבוע ולעורך האחראי שסייעו לבן-אבי" הייתה יד ממתנת בענייני לשון וסגנון. לכן באה המילה **טלפון** לא מעט בגוף הידיעות, ואופייניות אפוא לעיתון הכותרת "לשכלול השחרחוק" והידיעה שמתחתיה – "שימוש במכשירי הטלפון החדשים" (6.10.27). במדור המכתבים ב"דאר היום" נתפרסם מכתב-קורא שכותרתו "מהרהורי של מחנך" ובו התגובה "המצפון הלאומי דורש מכל עתון שפה עברית נקייה ועשירה [...] ואולם על דאר היום עברו כבר ימי החדושים הנועזים!! [...] יצירת שפה אינה מתפקידו של עתון" (23.9.28). נאמנות העיתון הזה לעברית באה על ביטויה באמרת-המפתח המנקה בראש עמוד השער "אלעזר בן-יהודה היה אומר: דבר עברית והבראת" ובעידוד סופריו לאמץ להם שם עברי. אביגדור המאירי (פזיירשטיין), לדוגמה, בחר לו את שמו העברי משהצטרף אל סופרי "דאר היום".

במדור הספרות של "הד ירושלים" חנך הסופר אהרון ראובני ביום י"ד בתשרי תש"ה את מדורו "מדרש מלים" במאמרו "בעיות התחדשות הלשון". ראובני תרם מפרי עטו ל"דאר היום" למן שנת תר"פ לאחר ששינה את השקפת עולמו ופנה אל העיתונות "האזרחית", הלא הסתדרותית. ככל זאת לא כדעת עורך "דאר היום" הייתה דעתו ואף כתב בביורו: "המלים המתחדשות בעולמו עם התחדש בו מושגים ודברים והלובשות אופי בינלאומי (רדיו, טנק, טלפון) עלינו לקבלן כמו שמקבלות אותן שפות אחרות, ובפרט מונחים מדעיים ותכניים. אבל אין לקבל מלים שאין להן ערך בינלאומי, כמו 'טקסי', 'פונצרי' [...] מלים בינלאומיות חדשות, המכבידות עלינו יותר מדי, כמו למשל 'טלביזיה', 'הליקופטר', מוטב להלבישן צורה עברית או למצוא להן תחליף עברי (כמו 'ליטלגרמה' – 'מברק')". כידוע, את **מברק** יצר אבי" (אולי על פי ברִיֶּתֶ שחודשה בערבית) ואת **מברקה** גזר ממנה בנו איתמר. המאירי בירחוני-במתו "המחר" (אב תרפ"ז) התריס כנגד המלגלגים על העברית המיוחדת של "דאר היום": "המלים ה'דאר היומיות' שבו [...] לעג זה עבר זמנו אפילו ב'הקונטרס' [יצא מטעם התאחדות סוציאליט של פועלי א"י] שאין בו חמישים שורה שלא תהיה בהן מלה 'דאר יומית'". בן-אבי" בספר זיכרונותיו "עם שחר עצמאותנו" סיפר בקורת רוח כי בשלהי שנת תרצ"ט נגש לשיחה ידידותית עם ברל כצנלסון, עורך "דבר", ושמע מפיו שיחידושי הלשוניים נתקבלו רובם בלא פקפוק על 'דברי' ונתאזרו בעתון" (עמ' 512). דבריו אלו כמו דברי המאירי לשון גוזמה ומשאלת-לב הם, ומכל מקום לא כך חש וחשב כאשר בשנת תר"ץ שלח את מכתבו אל דניאל פרסקי (לשונונו לעם לג, ג). את ההבדל בין "דאר היום", שהיה "כלי מבטא לילידים ולציבור האזרחי", ובין "הארץ" סיכם לימים בשנת תשט"ו ב"הדאר" יוחנן פוגרובינסקי, שבזמנו פרסם מאמרים ב"דאר היום", ב"העם" וב"חזית העם", בכתבו "הארץ" היה קונסרבטיבי בלשון, מה שאין כן 'דאר היום' שהשתדל עד כמה שאפשר לחדש מלים שהנפש היפה סלדה מהן". את חצי הלעג המרים והקשים ביותר שילח ב"דאר היום" השבועון "הפועל הצעיר" בביקורתו "ובעתון הירושלמי [...] שם משתולל האביר הלבנטיני במלוא צהלתו ובאותם הצבעים העשירים שהוא צובע את 'מברקיו' החדשים לבקרים מאת 'כתביו המיוחדים'" (5.11.26) ועוד.

המילה **יִקְתָּן** היא המצאת בן-אבי" שבביל פיליטון או סיפור ומאמר בהמשכים, שמקומם היא להם בירכתי העמוד, שפרסמה כעשר שנים לפני הולדת **שחרחוק**. יוסף קלוזנר במאמרו "אנרכיה בלשון" שפרסם בשנת תרפ"ה ב"השלח" הגדיר את **ירכתון**

"באמריקה החלו לכוון בכל רכבות המדינות המאוחדות שחרחוק לכל עגלה" נכתב בעיתון "השקפה" של אליעזר בן-יהודה בשנת תרס"ג. קרוב לוודאי שכאן, ומכל מקום בעיתון הזה ובשנה הזאת, הייתה הופעת הבכורה של הביטוי **שחרחוק-שחרחוק**, אשר נוצר בהשראת **טלפון** אך אינו תרגום מילולי שלו. בעיתון "האור" שערכו בן-יהודה ובנו איתמר נכתב בשנת תרע"ה "חוטי המברקה והשחרחוק". שתי מובאות אלו ועוד שלוש מהעיתון הירושלמי "החרות" ניתנות בלוויית מראי המקומות ב"מילון המילים האובדות" שחיבר עוזי אורן (תשנ"ו). המאוחרת שבהן היא משנת תרע"ה, אך באמת עד אמצע שנות השלושים לא הייתה זו מילה אובדת. בראש גיליון ט' באלול של עיתון הבוקר היומי "דאר היום", אשר יצא בירושלים למן י"ב באב תרע"ט (7.8.1919) בעריכת מייסדו איתמר בן-אבי", פורסם בפעם הראשונה מספר "שחרחוק 45", שעתה זה הוכנס לבית המערכת. כבר ביום ג' באלול כתב בן-אבי" שם במאמרו "נפלאות המדע": "השחרחוק האלחטי – פתאום גם הגיחה בריה זו [...] ותעש נפלאות" וכן "הדבור על ידי החוט לא היה ברור". ב"דאר היום" למן יומו הראשון היו "חדשות שיגיעונו על ידי החוט" ובייחוד, כמובן, במדור "שעה אחרונה". החוטים נעלמו משהוכנס לבית המערכת **שחרחוק** בשמו זה אלא בפעמים הנדירות כשכתב בן-אבי" **חוט-קול** (בגיליון 25.2.26, לדוגמה). לפני ימי **שחרחוק** בעיתון הזה ניתנו בו רק מספרי **טלפון** ו"טל". וכתיב בערבית – **טלפון** ו**טילפון**. לאחר כשנה בחר בן-אבי" לכתוב **שחרחוק** (כמו **שח-מט**), וכך נדפס תמיד בכותר הגיליון וכמעט תמיד בכותרות, ואילו בידיעות עצמן, שיד העורך קלה בהן יותר, ובמודעות, שהרי "אין המערכת אחראית עבור תוכן המודעות וסגנון" (כהודעתה אז), נדפסו גם **שחרחוק** ולעתים **שחרחוק**, בלי מקף. ב"דאר היום" כתבו "האדמו"ר נותן סגולות על ידי השח-רחוק" (3.9.28), "שיחה שחרחוקית ראשונה מניו יורק ללונדון" (7.3.28) ועוד הרבה מאוד. הפועל **לשחרחק** והתואר **שחרחוקי** הופיעו מעט ולא השתגרו בעיתון, ואפילו בן-אבי", שהקפיד לכתוב **שחרחוק**, נאלץ בדרך כלל לכתוב **לטלפן** ו**טלפוני**. אכן, גם מחמת הקושי לגזור פעלים ושמות תואר מן **שחרחוק** לא יכלה מילה מחודשת זו לרשת את **טלפון**. מפיצי מכוניות ואופנועים, סוכני מכונות וצמיגים, שירותי מכונית (טעקסי), בתי מלון ובתי עסק רבים פרסמו את מספרי השחרחוק שלהם ב"דאר היום", אשר בשנותיו הראשונות הוגדר גם "עיתון מסחרי". ב-1927 פרסמו משרד לוי וחברת אקספרס מזרחי את מספרי השחרחוק שלהם לתועלת המבקשים לנסוע באניות לקונגרס הציוני בבזל. ב"דאר היום" ב-1927 נדפסו בכותר ראשי התיבות **ש.ר.** וכל השנים במודעות כאן ובעיתונים אחרים – **ש.ר.** **ש"ר** ו**שח"ר**. בן-אבי" הלך לעולמו בגלות במדינת ניו ג'רסי ביום י"ג בניסן תש"ג. ביום ב' באייר הקדיש לזכרו מכרו הירושלמי ראובן אלקלעי את "פנת הלשון" שלו בירחון הירושלמי "הד המזרחי", ובדברי הערכתו קבע נכונה ש"עשרות חידושיו שבזמנו לעגו להם – הפכו היום לנחלת הכל. אך בכמה מקרים נכשל המנוח וחידש חידושים שלא לצורך או שלא לרוח השפה ואת אלה פלטה, כמובן, שפתנו בעוד מועד. הישח רחוקי ולישחרחקי, 'אירופתה', 'אמריקתה' [אל אמריקה] וכו' כמעט שנמחו ואינם" והוסיף: "אבל בל נשכח את המילים הטובות והמרובות שחידש כגון 'תקדים', 'מכונית', 'מבוך', 'אורון' ועוד". זו עדות נאמנה שבן-אבי", אשר מנעוריו חידש מילים, הוא שיצר את **שחרחוק**.

בכ"ז בכסלו תרפ"ט (21.12.28) החל בן-אב"י לפרסם את לעיתונו The Palestine weekly. התוספת יצאה כחמישה חודשים ובכמה ממדעותיה - Csarhhok (ש'רחוק). למן י"ט באייר תרצ"ב (25.5.32) הדפיסו ב"דאר היום" במרכז הכותר ובאותיות בולטות את "שרחוק 45" במקום שח'רחוק שעד כה נדפסה בצד ובאות קטנה. שרחוק בצורתה המכווצת לא נתחבבה על העיתונאים ועל המפרסמים אשר מדעת ושלא מדעת לא השגיוחו בה, ולכן לא ירדה ממרום העמוד הראשון אל גוף העיתון ולא גזרו ממנה את הפועל לש'רחוק. למן אותו הגיליון הושמט גם ציון מניין השנים "להצהרת בלפור", שהנהיג אליעזר בן-יהודה. בן-אב"י סיפר במדרו "פלפלאות" ב"דאר היום" מיום 9.11.31 כי בעבר הציע לומר "לאדוני" במקום adieu (שלום!) הצרפתית והודה: "זו מהצעותי שלא חדרו ללבבות". לפיכך המציא את עז'יה וקיווה: "הפעם קלעתי אל המטרה". מסתבר אפוא שאת ש'רחוק עיצב במשקל פ'פתור (השם העברי בעיתונו לאי קפריסין) ובדומה אל נ'מקול, חידושו שכבר נתקבל יפה, כדי לקרבה אל לב הקוראים ובלבד שלא ישתמשו עוד בטלפון הלא-עברי.

בן-אב"י היה ממיסדי بريد اليوم ('דאר היום'), אשר בסגנונו ובהשקפתו שהובעו בו היה קרוב מאוד אל "דאר היום". העיתון יצא פעמיים בשבוע ולמן יומו הראשון, 11 במאי 1920, הופיעה בראשו הכתובת המברקית - البرقية - ובגוף העיתון שימשו בר'קיה ופעלים ושמות תואר הנגזרים ממנה לצד تل'גראף (טל'גראף = טל'גרמה) ואף הלכו ודחקו את טל'גראף כמעט לגמרי. בעיתון שימשו עוד מילים ערביות מחודשות במקום הלועזיות ובהן ל'סל'קי, אשר אל'חוס'י מן אל'חוס'י שחידש בן-אב"י דומה לו. 34 גיליונות יצאו והעיתון חדל להופיע בטרם נתרווחו הטלפון כל שכן השח'רחוק בעיתון-האב העברי. רק פעמים ספורות נדפסו בו טל'פון וכן tel., ואילו האריכה המהדורה הערבית הזאת ימים, אולי היו כותבים בה ה'א'י'ת (בת קול) שנשתגרה במשמעות המחודשת 'טל'פון. מילה קיימת ונוחה לשימוש זו, שמשמעותה הורחבה, וכן נגזרותיה משמשות גם היום לצד טל'פון ונגזרותיה. ייתכן שהיו כותבים אף מ'ס'ר'ה, שמובנה הראשוני 'ש'ר'ך (טבור), חבל וחוט', והחלו אז להשתמש בה במשמעות 'קופסת דיבור' ואחר כך 'טל'פון. המילונים החדשים שעדיין מביאים את מ'ס'ר'ה מעירים "אינה משמשת בערבית החדשה" כהערות מילונינו החדשים על שח'רחוק: "מיושן" או "לא בשימוש". המילים הערביות האלה אולי עודדו את בן-אב"י לעמוד על דעתו שאכן, ראוי להחליף את טל'פון במילה עברית חדשה. זאב ז'בוטינסקי ערך את "דאר היום" כשנתיים מיום י"ט בכסלו תרפ"ח (1.12.28), ושותפיו לעריכה היו בן-אב"י וזלמן וייט. ביום י"ט בטבת תרפ"ט נדפסה תשובת המערכת לקורא שהקשה בעניין מילים לועזיות: "אין המערכת רואה שום סיבה מדוע לא להשתמש במלים בין-לאומיות כגון 'פרלמנט', 'פוליטיקה' וכו' שמשמשים בהן בכל השפות הקיימות". ז'בוטינסקי צירף מעשה למחשבתו בהיותו עורך "העם", עתון לאומי" היום, שיצא בירושלים מיום ו' בניסן תרצ"א (25.3.31), ולימינו העורך האחראי ד"ר יהושע ייבין, שקודם לכן היה העורך האחראי ב"דאר היום". בכותר "העם" פורסם בתחילה "שחרחוק 515", ואולם לאחר הודעת המערכת שבאחד במאי יופיע "העם" "בצורה משוכללת חדשה" נדפס למן הגיליון ה-30 רק טל'פון. זה אפוא אחד השכלולים בעיתון "העם". ביום ח' באב תרצ"ג (2.8.33) החלו שמואל פרלמן ופסח גינזבורג לערוך את "דאר היום", ובו ביום סולקה בבת-אחת שר'חוק לפני שח'רחוק, ובעמוד פנימי נדפס מספר הטל'פון. בכל זאת מתחת

המשך בעמוד הבא

"מגוחך ומרגיז, מלה משונה בצורתה ובמוצאה [...] שמשמשת בו עתון עברי אחד בארץ ישראל". האמת היא שיר'חוק נקלטה גם בכתבי העת שניכרה בהם זיקה חברתית או פוליטית ל"דאר היום". "ירכתונים קטנים" ו"הערות ירכתוניות" מאת חזאל נתפרסמו למן תרפ"ה בחוברות "הישוב", שבועון מדיני ספרותי בעריכת בר-דורא, שגם הוא היה מעורכי "דאר היום", "דברים כדרבנות (בבחינת ירכתון)" - בעיתון הסטירי "המצליף" (תרפ"א) ועוד.

מותחי הביקורת על העברית של "דאר היום" קלוזנר, ראובני ובמקצת גם ז'בוטינסקי, כולם ר'פי טעם וסגנון בעברית, רחקו מאוד מחוגי "הפועל הצעיר". תקצר יריעת התשובה כאן מלהעמיד כראוי על החידושים בעברית של "דאר היום" מצד התקבלותם בחוגי "יריביו ואוהדיו" (כלשונו של בן-אב"י) הכרוכה ביחסם לדעותיו, למאבקיו ולמ'ק'ש'יו (סנסציות) - "שמאל" הדוחה ו"ימין" המקרבת, אנשי "הפועל הצעיר", "אזרחיים", "יישוביים" ו"צעירים ארץ-ישראלים". לשונו של בן-אב"י מצאה לה מהלכים בייחוד ודווקא בקרב הסופרים והעיתונאים שהיו מאוהדיו במעט או ברב.

בית ספר חקלאי לצעירות של «הדסה בקנדה»
 תחת פיקוח
 ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות
 THE CANADIAN HADASSAH AGRICULTURAL SCHOOL FOR GIRLS
 under the auspices of the
 WOMEN'S INTERNATIONAL ZIONIST ORGANISATION.
 נה לל
 טל-רחוק: 6

PALESTINE POSTS TELEGRAPHS & TELEPHONES
 دولة البريد والتملكة في فلسطين
 הדאר המברקה והטל'פון של פלשתינה (א"י).
 تران. TELEGRAM صبح
 באדיבות הארכיון הציוני המרכזי בירושלים

שח'רחוק ה"דאר יומית" לחלחה למודעות מעטות בעיתון "הארץ", שבינו ובין "דאר היום" ניטשו התנצחויות והוטחו האשמות הדדיות, ואפילו לשתיים-שלוש מודעות ב"דבר" בראשית הופעתו. כנגד זה בשנות ההצלחה שלה לא במקרה אפיינו היקריותיה את כתיבי העת המקורבים לעיתון שצמחה בו, ובהם הירושלמיים "המחר" של המאירי, "המזרח" (תרפ"ה) בעריכת המאירי ושלום שוארץ (שלום בן חורין), שגם הוא היה מעורכי "דאר היום", "הד העם" (תרפ"ד-תרפ"ה), שכותרת המשנה שלו "הד קולו של העם בכל שאלות היישוב", בעריכת יצחק יעקב ילין, "העם", שיסופר עליו בהמשך, וכן "הישוב" המקורב ל"בני בנימין" שיצא בתל-אביב, ו"הצפון" הרוויזיוניסטי שיצא בחיפה (תרפ"ו-תרפ"ז). מספרי שח'רחוק ניתנו, כמובן, במודעות "העתון ההיתולי" לפורים "הדרבן" שהוציא בן-אב"י ארבע שנים למן תרפ"א. לא רק בעיתונים התקבלה שח'רחוק אלא גם בחיי היום-יום. בכותר דפי מכתבים ששלחו מבית ספר חקלאי לצעירות בנהלל נדפס "שח'רחוק: 6" (על דף כזה כתבה חנה מייזל שוחט). במסמכי משרד הדואר של ממשלת המנדט נדפס בשנת 1930 "הדאר המברקה והשח'רחוק של פלשתינה (א"י)", אך בערבית - تلفون, تل'גראף, אף שהיו בשבילן מילים ערביות. תודתי לנירה נוה שגילתה לי את המסמכים האלה לעדות.

ודרך־החוק (לימים – דרכון), ואילו **שחרחוק** נשכחה מלב והושכחה מדעת. את ספרו "עם שחר עצמאותנו, זכרונות-חיי של הילד העברי הראשון" חיבר בן־אב"י באחרית ימיו. הספר ראה אור בשנת תשכ"ב לאחר שידידו של בן־אב"י הסופר אהרן זאב בן־ישי הביאו לדפוס. בזיכרונותיו סיפר: "והנה צלצל ה'יקולחוט' (אני קראתי לטלפון 'קול-חוט', בעוד שאבי קרא לו 'שח') ממרחקו" (עמ' 169) וכתב: "שני העיתונים הראשונים להשתמש בקול-חוט (טלפון)" (עמ' 161). בהמשך לא הסביר עוד מה הוא **קול-חוט** (החדש והטעון אפוא פירושו?) בכתבו: "לא פסק קול-חוטו מלצלצל" (עמ' 354) ועוד. ארבע הדוגמות שהביא יעקב כנעני לערך **קולחוט** במילונו נמצאו לו

כולן בספר הזה. בן־אב"י התנכר למילה שלו **שחרחוק**, עזבה ודבק רק באחותה הצעירה ממנה מאוד, ואילו בחידושו **ירכתון** לא בוש ולכן סיפר על "ירכתונים מחיי הציבור" (עמ' 198). **שח** שתלה באביו לא נודעה בכתובים, ו**שח**, הנדירה מאוד ב"דאר היום" (נדפסה, למשל, ביום 1.1.25), אינה אלא קיצור **שחרחוק** כיוצא ב"טל". את המילה **קול-חוט** עשה בן־אב"י בתבנית חידושו "הנעים לאוזן" **קולנוע**, שעד מהרה דחק את **שמע-נוע** ואת **תמו-נוע** "והם מתו לבלי שוב" (כעדות דבריו ב"פלפלאות"), ובה הרכיב "קול" שבחידושו **רמקול** ובביטוי **לוחית קול** (בספרו זה עמ' 196, כיום תקליט). כזכור, בטרם נבראה **שחרחוק** ב"דאר היום" דיברו **בחוט**,

ובראשית ימי **שחרחוק** צמחה המילה **חוט-קול** אך מיד נעלמה לה. בימינו החוטים הם קווי הטלפון והכבלים. את **החוט** הנושן הזה החזיר בן־אב"י ביצירת **קול-חוט** כדי להיפטר מהמצאתו **שחרחוק-שחוק** שאכזבה אותו כל כך, אף שהייתה מצויה ורצויה לא מעט. בכתבו "אבי רץ לחזות בכל עמוד מברקי ובכל חוט שחרחוקי" (עמ' 367) הציב לפי תומו מזכרת יחידה למילה שאת זכרה ביקש להשכיח.

אין ערך **שחרחוק** במילון בן־יהודה כשם שחסרים בו רוב חידושי בן־אב"י שנתקבלו גם נתקבלו ובהם **ביטאון ומועדון**, שמקומם בכרכים שערך בן־יהודה, וכן **רכושני** (קפיטליסט) ו**תמיר**, שמקומם בכרכים שנערכו לאחר מותו. אילו ניתנה בו המילה **שחרחוק**, היה ערכה בכרך האחרון שיצא בשנת 1959 בעריכת הפרופסור נ"ה טור-סיני, שכבר ראה להביא אותה ואת הפועל **שחחק** בערך telephon במילון הגרמני-עברי שחיברו הוא וש"מ לזאר ואשר יצא בווינה ב-1927. את **סח-סחור** שבביל Rundfunk (רדיו), הדומה ל**שחרחוק** באופן יצירתה, חידש טור-סיני ב-1925 והביאה במילונו זה.

בתשבצים מטבעם רבות המילים הנרדפות הבאות בהגדרות ומשובצות בתרונות. במילים "התשבציות" העבריות אין מוקדם ומאוחר, נדיר ותדיר, ורבות מהן המשוקעות כיום רק במקצת המילונים חיות וקיימות בתשבצים. עולה על כולן – **שחרחוק**.

אסתר גולדנברג

לשם המדור הוותיק מאוד "מה נשמע בתל-אביב" ניתנה כמנהג ההודעה הקבועה "על ידי השחרחוק" וגם במודעות מעטות שרדה **שחרחוק**. "אגודת הנוטע" – "מומחים בגידול הדר" הוסיפה לפרסם ב"דאר היום" מודעות גדולות ובהן מספר **שחרחוק** שלה אולי מפני שבר-דרורא, אחד העורכים בימי **שחרחוק** (וזמן קצר בימי **טלפון**), הוא שהקים את האגודה ובוודאי בזכות קשריה המיוחדים עם פרדסני נתניה, המושבה שבן־אב"י היה ממייסדיה. בנק "בני בנימין" במודעותיו גם הוא שמר אמונים ל**שחרחוק** לכבוד בן־אב"י, הוגה רעיון "בני בנימין", אגודת "בני איכרי הארץ". תמו ימי "שחרחוק" ו"שחרחוק 45" ב"דאר היום". לא ייפלא שמעתה שוב עלו לכותרות **המיניסטור**

ו**המיניסטוריון** ונעלמו **הוויזר** ו**הוויזרה**, וגם **המכללה** העברית שעל הר-הצופים, אשר בלטה כל כך ב"דאר היום", הוצאה כמעט כליל מפני **האוניברסיטה**. ב-27.9.33 פרסם בן־אב"י ב"דאר היום", שמעריכתו התפטר, מודעה המבשרת כי בקרוב יופיע עיתונו העברי DROR בכתב הלטיני, הוא "הכתב העברי הקדום", ומסר את מספר **השרחוק** שלו בתל-אביב. אכן, ביום 17.11.33 יצא לאור הגיליון הראשון של DEROR ובכותרו "SARHHOK (tel)" המערכת (מעתה בכתבים האלה), וכך היה ב-16 גיליונותיו עד 25.3.34. בשבועון הזה פורסמו מאמרים ופרקי "לקח" ומילון בעברית ואך מעט ידיעות המצריכות

שַרְחוק. בן־אב"י היה העורך היחיד של DEROR ויכול להכביר בו מילים עבריות מחודשות ולהרחיק את המילים הלועזיות יותר משעלה בידו להרחיקן מעיתונו הקודם. לצד **מוֹרְשון** (לעתים מעטות **מורשון**, פרלמנט), **מִלְעָב** (ספורט), **שִתְפָנִי** (סוציאליסט), **כְּנִסְיָה** (קונגרס) ועוד הוסיף לפרסם את חידושו SARHHOK לעומת **טלפון** שהשליטה המערכת החדשה ב"דאר היום" לאחר שפרש ממנו בן־אב"י. עוד שנים מעטות כתבו לעתים **שח רחוק** מתוך חיבה או הומור קל כגון בעיתון הילדים הירושלמי "דחליל" בעריכת עמנואל אולסבנר: "עֵזִי תְפּוֹזִי בּוֹנָה שֶח רְחֹק" (גיליון 4, 27.6.40).

דולה-דבורה, בת הזקונים של בן־יהודה, סיפרה: "בביתנו לאוטו קראנו 'מכונית' ולטלפון 'שחרחוק' (ראשונים מספרים, רשמה רבקה מגן, תשל"ז), אך לא מסרה מי חידש את המילים האלה. את שתייהן חידש אחיה. חמדה בן־יהודה בספרה "נושא הדגל – חיי איתמר בן־אב"י" (תש"ד) כתבה: "עוד צלצל בשחרחוק [שיודיע על מות בן־אב"י] [...] איזו מִעֲמָמָה [=טרגדיה]" (עמ' 203). בסוף הספר הובא הנספח "מחודשו הלשוניים", שהכין בן־אב"י עצמו ואחר כך היה ברשות יעקב כנעני, ובו 113 מילים. **שחרחוק** אינה אחת מהן, אף שלצד **תקדים**, **עצמאות** ו**מטרייה** רשם מילים שלא נקלטו כלל – **מר-עיר** (ראש עיר), **רְגִית** (מכריע) ו**כַפְפוֹף** (מחיאית כפיים). בן־אב"י במכתבו אל דניאל פרסקי (שזכר לעיל) רשם 30 מן המילים שחידש ולצד **אכזבה**, **מספרה** ו**אופנוע**, המשמשות בעברית שלנו, גם **מִאֲחָדָה** (קואליציה), **יִחְדָה** (אנסמבל)

מודעה מתוך HA SHAVUA HA PALESTINI אדר ב' תרפ"ט

יצוב: סטודיו אפרת

ISSN 0793-0593

כל הזכויות שמורות, תשס"ד ©

העורכת: טלי בן־יהודה • סֵדֶר והפקה: אורית טפרברג

האקדמיה ללשון העברית, ת"ד 3449, ירושלים 91034 • טלפון: 02-6493555, פקס: 02-5617065

דואר אלקטרוני: acad3u@vms.huji.ac.il • אינטרנט: http://hebrew-academy.huji.ac.il